

HET HEMELS MANDAAT

HET HEMELS MANDAAT

DE GESCHIEDENIS VAN HET CHINESE
KEIZERRIJK

Barend J. ter Haar

Eerste druk: 2009
Tweede druk: 2010
Derde druk: 2013
Vierde druk: 2018

Afbeelding omslag: “Chinese Empress Dowager Cixi” (1835-1908) van Katharine Carl (1865-1938), olie op doek (1903-04).

Ontwerp omslag: Kok Korpershoek, Amsterdam
Vormgeving binnenwerk: BEELDVORM, Pijnacker

ISBN 9789463727402
e-ISBN 9789048543793 (pdf)
DOI 10.5117/9789463727402
NUR 692

© Barend J. ter Haar / Amsterdam University Press, Amsterdam 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

INHOUD

Inhoud	v
Lijst van de belangrijkste dynastieën	xiii
Lijst van kaarten	xiv
Leeswijzer	xvi
Over de kaarten en illustraties	xvii
Voorwoord	xix
1 INLEIDING: HET TONEEL EN DE ACTEURS	1
1.1 China en de Chinezen	2
1.1.1 China	3
1.1.2 Chinezen	7
1.1.3 Conceptuele problemen bij de term China	12
1.2 De studie van de Chinese geschiedenis	14
2 HET BEGIN VAN CHINA'S GESCHIEDENIS	17
2.1 Bronnen en periodisering	17
2.2 De traditionele opvatting van China's vroegste Oudheid	19
2.3 De tijd voor de komst van het Chinese schrift	22
2.4 De Shang-heersers en hun rijk	24
3 HET FEODALE CHINA (CIRCA 1045 - 221 V.CHR.)	31
3.1 De vroegste schriftelijke bronnen	32
3.2 De westelijke Zhou (circa 1045 - 771 v.Chr.)	33
3.2.1 Het verhaal van de val van de Shang	33
3.2.2 De macht van de westelijke Zhou	35
3.3 De oostelijke Zhou (770 - 256 v.Chr.)	38
3.3.1 De Lente en Herfst-periode (770 - 481 v.Chr.)	38
3.3.2 De Strijdende Staten (481 - 221 v.Chr.)	40
3.4 Filosofie en religie	44
3.4.1 Reflectie over de ideale heerser	44
3.4.2 Wereldbeelden	52
4 HET VROEGE KEIZERRIJK (221 V.CHR. - 220 N.CHR.)	57
4.1 De Qin-dynastie (221 - 206 v.Chr.)	58
4.1.1 De voorgeschiedenis van de Qin	58

4.1.2	De prestaties van de Qin	60
4.1.3	Het graf van de Eerste Keizer	64
4.1.4	Het historische beeld van de Qin	65
4.2	De Han-dynastie (202 v.Chr – 220 n.Chr.)	67
4.2.1	De westelijke Han (202 v.Chr – 9 n.Chr.)	68
4.2.2	De Xin-dynastie (9 – 23 n.Chr.)	70
4.2.3	De oostelijke Han (25 – 220 n.Chr.)	71
4.3	China en zijn omgeving	74
4.3.1	De Xiongnu aan de noordgrens	75
4.3.2	De opkomst van de Zijderoute in het westen	76
4.3.3	Andere grensvolkeren	77
4.4	Sociaal-economische ontwikkelingen	78
4.4.1	De landbouweconomie	78
4.4.2	Handel en handwerksindustrie	80
4.4.3	Vrouw, man en kind	83
4.5	Intellectuele en culturele ontwikkelingen	86
4.5.1	Intellectuele ontwikkelingen	86
4.5.2	Letterkunde en historiografie	93
4.5.3	Boeddhisme en daoïsme	96
4.5.4	Gezondheid en langer leven	98
4.5.5	Kunst en materiële cultuur	100
5	DE PERIODE VAN VERDEELDHEID (220 - 589)	103
5.1	Politieke ontwikkelingen	104
5.1.1	De Drie Koninkrijken en de westelijke Jinn	104
5.1.2	Het noorden (317 – 589)	106
5.1.3	Het zuiden (317 – 589)	111
5.2	Sociale en economische aspecten	113
5.2.1	Grootgrondbezit als de basis van de macht	113
5.2.2	Een meritocratische aristocratie	114
5.3	Ideologische, filosofische en religieuze aspecten	115
5.3.1	Cultuur en literatuur	115
5.3.2	Confucianisme en metafysica	120
5.3.3	Daoïsme	121
5.3.4	Boeddhisme	126
5.4	Kunst en materiële cultuur	128
5.4.1	De materiële cultuur	128
5.4.2	Grotwoningen en grottempels	133
6	DE SUI, TANG EN VIJF DYNASTIEËN (589-960)	139
6.1	De Sui en de vroege Tang (589 – 763)	140
6.1.1	De politieke geschiedenis	140

6.1.2	De opbouw van een stabiel rijk	143
6.1.3	Interne conflicten en dynastieke herleving	148
6.1.4	Economische ontwikkelingen tot 755	153
6.2	De late Tang en de Vijf Dynastieën (763 – 960)	155
6.2.1	Het centrum en de regio	155
6.2.2	Veranderingen in de elite	158
6.2.3	De verschuiving van het economische zwaartepunt	159
6.3	Religie, filosofie, en literatuur	163
6.3.1	Boeddhisme	163
6.3.2	Daoïsme en classicisme	168
6.3.3	Literaire aspecten	169
6.4	Kunst en materiële cultuur	171
6.4.1	Kunst en muziek	171
6.4.2	De impact van het boeddhisme op de materiële cultuur	173
6.4.3	Aardewerk en porselein	177
6.5	De Tang en de omringende wereld	179
6.5.1	Militaire expansie en internationale contacten	179
6.5.2	Een kosmopolitische Tang?	182
6.5.3	Vroege staatsvorming aan de grenzen van het Tang-rijk	185
7	DE SONG-DYNASTIEËN (960 - 1276)	191
7.1	De politieke geschiedenis	192
7.1.1	Stichting en consolidatie van de dynastie (960 – 1022)	192
7.1.2	Economische en militaire problemen (1022 – 1069)	195
7.1.3	De hervormingen van Wang Anshi (1069 – 1085)	197
7.1.4	De steeds escalerende factiestrijd (1085 – 1127)	200
7.1.5	De zuidelijke Song (1127 – 1279)	203
7.2	Het examensysteem en de nieuwe elite	205
7.2.1	Het examensysteem	205
7.2.2	De nieuwe Song-elite	207
7.3	Sociaal-economische ontwikkelingen	210
7.3.1	De transformatie van de landbouw tijdens de Song	210
7.3.2	Grondbezit en belastingen	214
7.3.3	Handel en nijverheid	216
7.3.4	De internationale handel	220
7.3.5	De opkomst van steden als economische centra	221
7.3.6	Nieuwe maatschappelijke organisatievormen	222
7.3.7	Vrouw, man en kind	223
7.4	Intellectuele en culturele ontwikkelingen	226
7.4.1	Boeddhisme en daoïsme	226
7.4.2	Classicisme en neoconfucianisme	231
7.4.3	Literatuur en geschiedschrijving	238

	7.4.4	Wetenschap en technologie	239
	7.4.5	Kunst en materiële cultuur	243
8		NIEUWE VEROVERAARSDYNASTIEËN (907 - 1368)	247
	8.1	Veroveraarsdynastieën	248
	8.2	Liao, Xixia en Jin	248
	8.2.1	Inleiding	248
	8.2.2	Liao (907 - 1125)	253
	8.2.3	Xixia (1038 - 1227)	254
	8.2.4	Jin (1115 - 1234)	255
	8.3	Yuan (1272 - 1368)	258
	8.3.1	De verovering van China	258
	8.3.2	De Mongoolse heerschappij over China	261
	8.3.3	De val van de Yuan	265
	8.4	De Yuan-samenleving	267
	8.4.1	Sociaal-economische ontwikkelingen	267
	8.4.2	De verslechterende positie van de vrouw	269
	8.5	Religieuze en culturele ontwikkelingen	271
	8.5.1	Internationale religies	271
	8.5.2	Religieuze vernieuwing	275
	8.5.3	Literatuur en de opkomst van geschreven spreektaal	277
	8.5.4	Kunst en materiële cultuur	281
9		DE MING-DYNASTIE (1368 - 1644)	285
	9.1	De vroege Ming (1368 - 1435)	286
	9.1.1	Politieke wederopbouw	286
	9.1.2	Sociaal-economische wederopbouw	295
	9.1.3	Zheng He: vroege Columbus of anomalie	299
	9.2	China keert in zichzelf (1435 - 1567)	301
	9.2.1	Militair onvermogen	301
	9.2.2	De Jiajing-heerser	302
	9.2.3	De Grote Muur als mythe en historische werkelijkheid	307
	9.3	De transformatie naar het premoderne China (1567 - 1644)	309
	9.3.1	De politieke geschiedenis van de late Ming	309
	9.3.2	Economische expansie	311
	9.3.3	Sociale transformatie	319
	9.3.4	Liturgische groepen	321
	9.3.5	Vrouw, man en kind	321
	9.4	Religie, filosofie en cultuur	323
	9.4.1	Het neoconfucianisme	323
	9.4.2	De herleving van het boeddhisme	325
	9.4.3	Nieuwe religieuze groepen	327

9.4.4	Literatuur	328
9.5	Kunst en materiële cultuur	333
9.5.1	Het Chinese literatenideaal	333
9.5.2	Kunst en materiële cultuur	335
9.6	Het Westen bereikt China	342
9.6.1	Het tribuutsysteem: rigiditeit en flexibiliteit.	342
9.6.2	De Portugezen en de Spanjaarden	344
9.6.3	De Verenigde Oost-Indische Compagnie	345
9.6.4	De missie in de late Ming en vroege Qing	346
9.7	De val van de Ming als toeval.	350
10	DE QING-DYNASTIE: OPKOMST EN BLOEI	
	(1644 - 1839)	353
10.1	De opkomst van de Mantsjoes (circa 1600 – 1644)	354
10.2	De vroege Qing: consolidatie van het regime (1644 – 1683).	357
10.2.1	De militaire vestiging van de macht	357
10.2.2	Ideologische, politieke en economische consolidatie	360
10.3	Een goed draaiende dynastie (1683 – 1795).	363
10.3.1	Een evaluatie	363
10.3.2	Binnenlands bestuur	365
10.3.3	Landbouw en handel	372
10.3.4	De heffing van belastingen	377
10.3.5	De internationale handel en migratie	379
10.4	Expansie naar het westen	381
10.4.1	Tibet en de Mongolen.	382
10.4.2	Centraal-Azië.	385
10.4.3	Rusland.	386
10.5	Filosofie, literatuur en religie	387
10.5.1	Intellectuele reflectie op verleden en heden	387
10.5.2	Barsten in het holistische wereldbeeld: theorie en praktijk	390
10.5.3	Literaire continuïteit en vernieuwing	392
10.5.4	Religieuze ontwikkelingen.	396
11	DE LATE QING: CRISIS EN HERSTEL (1839 - 1895)	399
11.1	De aard van de periode	399
11.2	Toenemende problemen (1795 – 1839)	401
11.2.1	Grenzen aan de groei en bestuurlijke problemen.	401
11.2.2	Problemen in de buitenlandse handel.	409
11.3	Buitenlandse conflicten (1839 – 1860).	416
11.3.1	De Opiumoorlog (1839 – 1842)	416
11.3.2	Van de oude handelscentra naar de nieuwe wereldhavens	420
11.3.3	De Arrow-oorlog (1856 – 1860)	421

11.4	Binnenlandse opstanden en incidenten (1851 – 1868)	425
11.4.1	Het Hemelse Koninkrijk van de Grote Vrede	425
11.4.2	Overige opstanden	430
11.4.3	Onrust in het beneden-Yangzi-gebied	432
11.5	De Zelfversterkingsbeweging (1861 – 1895)	432
11.5.1	De milities van Zeng Guofan	432
11.5.2	Zelfversterking met behoud van de eigen identiteit	433
11.6	Een balans van de hervormingen	443
11.6.1	Succes onder druk	443
11.6.2	Aanhoudende spanningen met het buitenland	445
11.7	Sociaal-economische ontwikkelingen	449
11.7.1	Opium als economische en sociale kwestie	449
11.7.2	De grote migraties overzee	452
11.7.3	Traditioneel krediet en nieuwe banken	453
11.7.4	Lokale organisaties	454
11.7.5	Natuurrampen en ziektes	455
11.7.6	Vrouw, man en kind in de Qing-periode	460
11.8	Filosofie, religie en cultuur	462
11.8.1	Van filosofie weer terug naar politiek	462
11.8.2	Religie: verval, stabiliteit of bloei?	464
11.8.3	Literatuur en nieuwe media	465
11.8.4	Kunst en materiële cultuur tijdens de Qing	469
12	HET EINDE VAN HET KEIZERRIJK (1895 – 1911)	473
12.1	De toegenomen intensiteit van de berichtgeving	473
12.2	De Chinees-Japanse oorlog (1894 – 1895): een keerpunt	474
12.2.1	Het voorspel	474
12.2.2	De oorlog	475
12.2.3	Een nieuwe rol voor Japan	478
12.2.4	Nieuwe elites en nieuwe media	479
12.3	De hervormingsbeweging van 1898	481
12.3.1	Het voorspel	481
12.3.2	De figuur van Kang Youwei	483
12.3.3	De Honderd Dagen	485
12.4	Rampjaar 1900: Boksers als laatste kans?	488
12.5	De Nieuwe Politiek (1901 – 1911)	492
12.5.1	De noodzaak van hervormingen	492
12.5.2	Yuan Shikai en het leger	493
12.5.3	Hervormingen in het onderwijs	496
12.5.4	De provincialisering van het land	498
12.6	De revolutie van 1911	500
12.6.1	Het keizerschap	500

12.6.2	Het ontstaan van anti-Mantsjoe-gevoelens	502
12.6.3	Revolutie bij verrassing	506
12.6.4	De revolutionairen ingehaald ter rechterzijde	511
12.7	Economische en sociale veranderingen	514
12.7.1	Economische veranderingen	514
12.7.2	China en de globalisering	518
12.7.3	Vrouw, man en kind	520
12.8	Taal en literatuur	524
12.8.1	Naar een nieuwe literatuur	524
12.8.2	De opkomst van een nieuwe standaardtaal	527
13	VAN TRADITIE NAAR DE MODERNE TIJD	529
13.1	De twintigste eeuw: vallen en opstaan	530
13.1.1	Op zoek naar een nieuw politiek systeem (1911 tot 1949)	530
13.1.2	De afwijzing van moderniteit (1949 tot 1976)	538
13.1.3	De terugkeer van een markteconomie (1976 tot heden)	544
13.2	Het keizerschap	548
13.3	Het lot van de traditionele cultuur	552
13.3.1	Anti-traditionalisme	552
13.3.2	Een nieuwe taal voor een nieuwe natie	553
13.3.3	De religieuze cultuur: afbraak, vernieuwing en traditie	556
13.4	De terugkeer van traditie	557
13.5	Gebruik en hergebruik van het verleden	561
	VERDER LEZEN	567
	Illustratieverantwoording	573
	Index	577

LIJST VAN DE BELANGRIJKSTE DYNASTIEËN

Xia	mythische dynastie
Shang	circa 1550 – circa 1045 v.Chr.
Zhou	circa 1045 – 256 v.Chr.
Qin	221 – 206 v.Chr.
Westelijke Han	202 v.Chr. – 9 n.Chr.
Oostelijke Han	25 – 220
Periode van Verdeeldheid	221 – 589
Jinn (heel China)*	265 – 316
Oostelijke Jinn (alleen in het zuiden)	317 – 420
Wei (Tuoba, alleen in het noorden)	386 – 534
Sui (deels Turks)	589 – 618
Tang (deels Turks)	618 – 907
Periode van de Vijf Dynastieën en de Tien Koninkrijken	907 – 960
Liao (Khitan, alleen in het verre noorden)	907 – 1125
Xia of Xixia (Tangoet, in het verre westen)	1038 – 1227
Noordelijke Song	960 – 1127
Zuidelijke Song (alleen in het zuiden)	1127 – 1276
Jin (Jürchen, alleen in het noorden)	1115 – 1234
Yuan (Mongolen)	1272 – 1368
Ming	1368 – 1644
Qing (Mantsjoes)	1644 – 1911
Republiek China	1912 – heden (sinds 1949 op Taiwan)
Volksrepubliek China	1949 – heden (op het vasteland)

* Er bestaan twee dynastieën met verschillende namen in het Chinees, maar met dezelfde transcriptie: Jin. Om verwarring te voorkomen wordt de oudste dynastie in dit boek aangeduid met de transcriptie Jinn.

LIJST VAN KAARTEN

1	De moderne provincies en autonome regio's van China, Hongkong en Taiwan	xv
2	Bergen en rivieren	4
3	De Shang en Zhou	36
4	De Strijdende Staten	40
5	De Qin en Han	67
6	De Drie Koninkrijken	104
7	De noordelijke en zuidelijke dynastieën	109
8	De periode van de Vijf Dynastieën en de Tien Koninkrijken	157
9	De Tang en haar belangrijkste bureu	186
10	De Gele Rivier en het Keizerskanaal in de Song	204
11	De Song, Jin en hun bureu	249
12	De Yuan	260
13	De Ming	287
14	De Qing op haar hoogtepunt	381
15	De late Qing	417

KAART I De moderne provincies en autonome regio's van China, Hongkong en Taiwan.

LEESWIJZER

- Chinese persoonsnamen worden volgens de Chinese conventies weergegeven, met eerst de familienaam (onze achternaam) en daarna pas de persoonlijke naam (onze voornaam).
- Voor de namen van de Chinese keizers wordt de meest gangbare praktijk gevolgd: de persoonlijke naam en de postume titel van de stichter van een dynastie, de postume titels van de overige keizers tot en met de Yuan, en de jaartitels van de keizers van de Ming en Qing. Tussen haakjes vindt u de regeringsperiode van een heerser.
- Alle Chinese namen en begrippen worden gegeven in de gangbare pinyin-transcriptie. Voor de omzetting van de transcriptie naar het oudere en in de Amerikaanse vakliteratuur nog steeds gangbare Wade-Giles-systeem kunt u de *Grammatica van het Mandarijn* (Bulaaq: Amsterdam, 2004) van Jeroen Wiedenhof raadplegen. Dit boek legt ook uit hoe u de verschillende transcripties moet uitspreken. U kunt makkelijk zien welke transcriptie ergens wordt gehanteerd, want alleen pinyin gebruikt de letters q, x, en z, en alleen Wade-Giles gebruikt op grote schaal de umlaut en de apostrof.
- De Chinese karakters van alle termen en namen van personen staan in de index. De titels van boeken en belangrijke termen zijn vertaald, gevolgd door een transcriptie. Ook hiervan staan de karakters in de index. Op een enkele uitzondering na zijn de karakters van plaatsnamen niet vermeld. De uitspraak van de Chinese karakters is door de eeuwen heen sterk veranderd. In dit boek wordt de moderne standaarduitspraak gebruikt, maar mocht u een dialect uit het zuiden van China machtig zijn, dan staat dit waarschijnlijk dichterbij de oude uitspraak dan de moderne standaard! Een enkele keer is de reconstructie van de oude uitspraak van een woord weergegeven om een etymologie te verduidelijken. Zo'n reconstructie wordt altijd voorafgegaan door een asterisk (*).
- Chinese eigennamen en plaatsnamen beginnen met een hoofdletter, omdat zij gehanteerd worden als Nederlandse woorden. Transcripties van boektitels en begrippen die tussen haakjes zijn toegevoegd worden cursief geschreven, en met kleine letters, omdat het Chinees nu eenmaal geen hoofdletters kent.
- Bij een citaat van een term in het Sanskriet of Japans zijn de diakritische tekens weggelaten.

OVER DE KAARTEN EN ILLUSTRATIES

- Alle kaarten zijn een compromis tussen een correcte historische weergave en de keuze om zo veel mogelijk de moderne namen voor een locatie te gebruiken. Alleen de hoofdloop van de belangrijkste rivieren is weergegeven. Ter oriëntatie zijn op iedere kaart met een zwart vierkantje (■) enkele moderne steden aangegeven.
- Er is gekozen voor illustraties en kaarten in zwart-wit, omdat deze direct bij de hoofdttekst kunnen worden geplaatst waardoor de kosten van dit boek beheersbaar blijven.
- Er zijn weinig reproducties van kunstwerken opgenomen, omdat deze tegenwoordig via museumwebsites, kunstboeken en talloze catalogi makkelijk beschikbaar zijn. In plaats daarvan staan in dit boek vooral oude foto's, traditionele boekillustraties en volksprenten, en opgegraven voorwerpen. Centraal bij de keuze van de illustraties staat de mate waarin een afbeelding een element uit de hoofdtekst zichtbaar maakt. Soms is voor late illustraties (zoals foto's) bij vroege periodes gekozen, omdat er voor die periode geen beeldmateriaal beschikbaar is of omdat latere illustraties veelzeggender zijn.
- Een wrijfprent (Engels *rubbing*) is een met de hand gemaakte afdruk van een reliëf, meestal in een graf of op een stèle. De kwaliteit van het reliëf bepaalt de scherpte van de wrijfprent. De resulterende afdruk is meestal beter leesbaar dan een foto.

VOORWOORD

Dit ambitieuze boek is het voorlopige eindproduct van ruim twee decennia lesgeven over China's geschiedenis aan de universiteiten van Heidelberg en Leiden, met talloze gastlessen elders in de wereld. Er is sinds mijn eerste colleges Chinese geschiedenis in 1987 enorm veel onderzoek bij gekomen en het is ondenkbaar dat een inleidende geschiedenis alle bestaande onderzoek in de gangbare westerse talen, en in Chinees en Japans zou kunnen verwerken. De bedoeling van dit boek is een representatief beeld te geven van onze huidige inzichten over de Chinese geschiedenis, maar wel vanuit mijn eigen onderzoekservaring en analytische inzichten. Het resultaat is een boek dat op tal van punten tot een heel ander beeld van het verleden komt dan gebruikelijk is. Tegelijkertijd hoop ik natuurlijk dat de lezer dit boek kan gebruiken als een naslagwerk en vooral als een ingang tot de rijkdom aan informatie en interpretaties zoals die in de onderzoeksliteratuur of de populaire media voorhanden zijn. De aard van een inleiding laat niet toe dat iedere opvatting met uitgebreide annotaties kan worden onderbouwd. Het afsluitende bibliografische essay is een hulpmiddel voor verder lezen, maar zeker niet een wetenschappelijke verantwoording.

James Liang heeft mij lang geleden het vertrouwen gegeven dat ik toen hard nodig had om mijn studie Sinologie door te zetten. Erik Zürcher heeft mij in 1987 de eerste kans geboden om samen met hem de eerstejaarscolleges Chinese geschiedenis te geven en daarvoor samen met hem een eigen syllabus te schrijven. Ook al verschilt dit boek inmiddels mijlenver van de oude syllabus, toch is de tekst van toen het zaadje waaruit het boek dat voor u ligt uiteindelijk is gegroeid. Wilt Idema ben ik dankbaar voor veel steun als leraar en collega, waaronder de nuchtere opmerking dat het tijd wordt dat er een Nederlandstalige geschiedenis van China komt.

Zonder de hulp van anderen had ik dit boek niet kunnen voltooien, zoals mijn eerste lezers Tjalling Halbertsma, Antoon van Aken, Toon Vugts en Annika Pissin, of kritische studentgebruikers zoals Daan van Esch en vele anderen. Zij hebben het hele manuscript of grote delen ervan voorzien van vragen en verbeteringen. De staf van de Sinologische Bibliotheek is als altijd zeer behulpzaam geweest bij het bestellen van boeken en mijn excentrieke leengedrag. De huidige afbraakpolitiek ten aanzien van deze bibliotheek valt daarom des te meer te betreuren.

De staf van Amsterdam University Press gaf mij als auteur meteen al een warm gevoel en heeft het proces van de omzetting van manuscript naar boek voortreffelijk begeleid. Dit is mijn eerste boek in mijn moedertaal – het Nederlands – en dat is een hele uitdaging gebleken. In deze taal bestaat amper een vakliteratuur over China, waardoor het soms erg moei-

lijk is de juiste uitdrukking voor iets te vinden. Mijn gebrek aan schrijfervaring in deze taal speelde mij ook geregeld parten.

Tot slot wil ik Bibeth bedanken voor haar enthousiasme en morele steun. De afgelopen jaren heb ik haar en de kinderen regelmatig met dit project lastiggevallen. Zij weten niet anders of ik zit altijd te schrijven, dus ik zal niet doen alsof ik hierna mijn leven ga beteren. Ik kan alleen maar dankbaar zijn voor hun verdraagzaamheid (meestal althans) en hopen dat zij dit keer ook iets aan mijn boek zullen hebben.

Barend J. ter Haar
Voorhout, zomer 2009

Voorwoord bij de vierde druk

Bij deze herdruk is geprobeerd de opmaak van de eerste twaalf hoofdstukken zo min mogelijk te veranderen. In dit deel zijn vooral allerlei taalfouten verbeterd, maar is ook hier en daar feitelijke informatie bij nieuwe inzichten aangepast. In hoofdstuk dertien is geprobeerd meer recente ontwikkelingen te verwerken. De bibliografie is bijgewerkt, inclusief de diverse weblinks. Ik heb hierbij ook geprofiteerd van talloze opmerkingen van mijn voormalige studenten Gina van Ling en Gabe van Beijeren Bergen en Henegouwen.

Barend J. ter Haar
Voorhout, lente 2018

HOOFDSTUK 1

INLEIDING: HET TONEEL EN DE ACTEURS

De geografische omvang van China als politieke eenheid is door de eeuwen heen zeer verschillend geweest. Maar wat is China eigenlijk? De benaming is in het land zelf niet gangbaar, al gaat zij waarschijnlijk wel terug op de naam van één specifieke dynastie. Tot en met het einde van de keizertijd in 1911 wordt zelden naar het gehele territorium verwezen, maar meestal naar de heersers en de naam van hun dynastie. Vanaf 1045 v.Chr. tot 1911 n.Chr. regeren koningen en keizers in naam van de Hemel, die hun tot taak heeft gegeven het hele Al-onder-de-Hemel te ordenen. Deze taak wordt het Hemels Mandaat genoemd en is een van de meest fundamentele concepten van de Chinese politiek, religie en filosofie. Iedereen die zich openstelt voor de beschavende uitstraling van een Chinese koning of keizer kan toetreden tot diens wereld en wie dat niet doet is per definitie een barbaar of zelfs een demon. Zulke barbaren of demonen kunnen even goed binnen de grenzen van het rijk wonen als daarbuiten. Tegelijkertijd kunnen mensen van buiten het rijk ook de uitstraling van een koning of keizer erkennen door tribuut te komen brengen aan diens hof. Omdat de heerser centraal staat, is het ook veel logischer om niet te verwijzen naar een grondgebied, maar naar degene die het Hemels Mandaat draagt. De geschiedenis van China tot 1911 is daarom in veel opzichten de geschiedenis van het Hemels Mandaat.

De meeste historici beschouwen die gebieden als het historische China, die tegenwoordig binnen het moderne territorium van de Volksrepubliek China én de Republiek China (Taiwan, een eiland voor de kust, vroeger ook bekend als Formosa) liggen. Daarbinnen beperken de historici zich meestal tot de geschiedenis van het politieke centrum en de belangrijkste sociaal-economische en culturele centra. Grote delen van China en de “Chinezen” blijven steeds buiten beschouwing. Tot de tiende eeuw n.Chr. verwijst de term China naar het stroomgebied van de Gele Rivier, waar de hoofdsteden liggen en waar het sociaal-economische kerngebied van het oude China ligt. Vanaf de tiende eeuw kan de term verwijzen naar het politieke centrum van de dynastie (meestal gelegen in het noorden, bij de moderne steden Kaifeng en Beijing) en/of naar het gebied aan de benedenloop van de Yangzi Rivier dat vanaf die tijd tot en met de late negentiende eeuw het economische én culturele kerngebied van het oude China vormt. In sociaal en cultureel opzicht zijn de meeste uitspraken over de Chinezen vooral geldig voor de mannelijke elites en niet voor al die andere

Chinezen, onder wie bijna alle vrouwen, een groot deel van de boeren, handelaren en handwerkslui, en verder allerlei marginale groepen en talloze lokale groepen met heel andere talen en culturen. Met andere woorden, door de termen China en de Chinezen te gebruiken suggereren wij een eenheid en samenhang die er vaak niet is.

Dit boek gaat over de geschiedenis van China tot en met het einde van het keizerrijk in 1911. Dit jaartal is een bewuste keuze, omdat de geschiedenis van het keizerrijk belangrijk genoeg is om apart te behandelen en niet alleen maar als voorspel tot de moderne tijd. Gedurende de hele periode van het keizerrijk is het overheersende politieke en culturele paradigma om naar verandering te kijken in termen van een ideaal verleden dat in ere moet worden hersteld. Na 1911 is dit paradigma nog niet verdwenen en het verleden blijft ook in het huidige China een belangrijke plaats innemen bij allerlei overwegingen over de eigen identiteit, maar de dominante paradigmata voor politieke, sociale en economische verandering zijn voortaan gericht op de toekomst. Het ideaal is niet meer om een fictief verleden te herstellen, maar om een nieuwe toekomst te verwezenlijken. Bij het nadenken over die toekomst zijn ook buitenlandse religies (zoals diverse vormen van het christendom) en ideologieën (zoals het marxisme-leninisme) een belangrijke inspiratiebron, naast het eigen verleden. Tot 1911 is er een keizerlijk systeem waarbinnen allerlei culturen met eigen vormen van bestuur naast elkaar kunnen bestaan, terwijl vanaf 1912 sprake is van het ideaal van één territoriale staat en één politieke identiteit, namelijk China (*zhongguo*) en de Chinezen (*zhongguoren*). Dat ook in die nieuwe staat heel verschillende volkeren leven, wordt wel erkend, maar uiteindelijk zijn deze allemaal onderworpen aan het toekomstgerichte ideaal van het politieke centrum en mogen zij niet vasthouden aan hun eigen politieke instituties. Het laatste hoofdstuk handelt weliswaar over de periode na de val van het keizerrijk, maar vooral vanuit het gezichtspunt van het verleden, om vast te stellen op welke manieren het traditionele China na 1911 is blijven bestaan of toch is verdwenen.

1.1 CHINA EN DE CHINEZEN

Hoewel China in de volkenrechtelijke zin een land is, en haar bevolking steeds dezelfde Chinese nationaliteit heeft, is het voor analytische doeleinden belangrijk om het land en haar bevolking niet op hetzelfde aggregatieniveau als bijvoorbeeld Duitsland, Frankrijk of Groot-Brittannië te behandelen, laat staan nog kleinere landen als Nederland. China heeft in 2016 al een bevolking van bijna 1,4 miljard inwoners, tegenover de 510 miljoen inwoners van de Europese Gemeenschap en de ruim 82 miljoen inwoners van het grootste Europese land, de Bondsrepubliek Duitsland, of de ruim 65 miljoen inwoners van Groot-Brittannië. In historisch perspectief zijn de verschillen nog groter, want rond 1800 bestaat Duitsland nog niet, maar heeft Groot-Brittannië zo'n 10 miljoen inwoners en China minstens 350 miljoen. Diverse Chinese provincies hebben tegenwoordig een veel grotere bevolking dan Duitsland, terwijl steden als Beijing, Shanghai en Guangzhou ieder voor zich al groter zijn dan de meeste andere Europese landen – zelfs dan Nederland – wanneer we de enorme aantallen migranten in deze steden meetellen. Wij zijn gewend om binnen de Europese Gemeenschap,

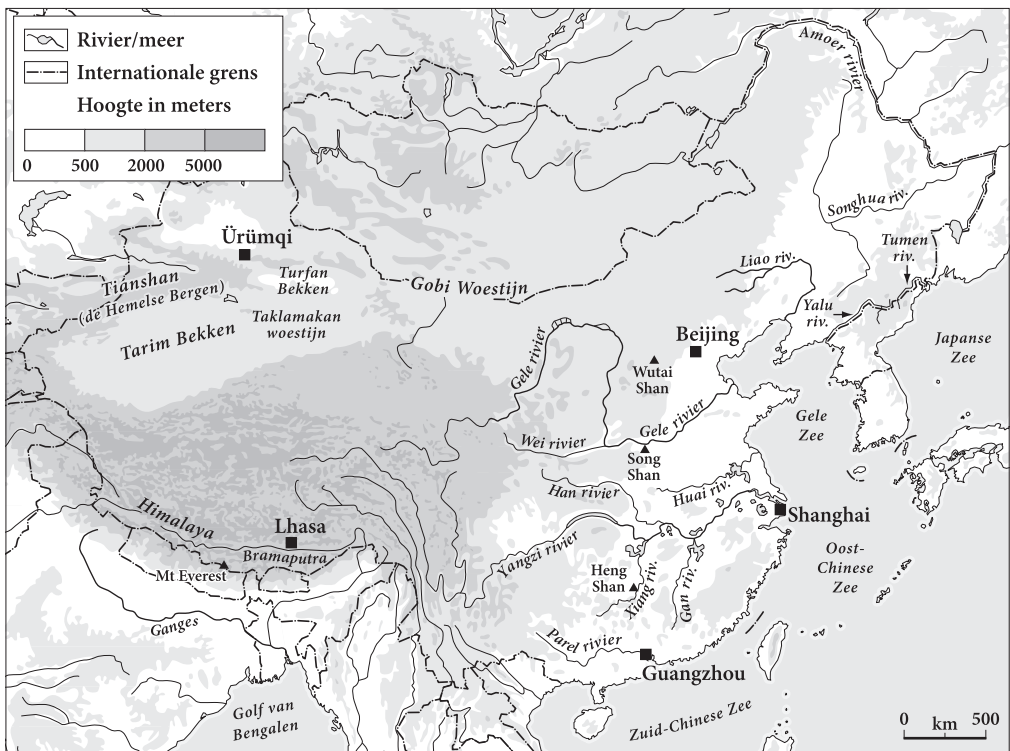
en zelfs binnen de meeste lidstaten, tal van etnische groepen als individuele eenheden met hun eigen taal en cultuur te erkennen. De problemen waarmee de Europese Gemeenschap te kampen heeft, bijvoorbeeld bij de zoektocht naar een gemeenschappelijk politiek, economisch en sociaal beleid, laten zien hoe moeilijk het is zulke verschillende politieke systemen en nog veel meer verschillende etnische groepen bij elkaar te houden. De geschiedenis van China is deels het verhaal van een vergelijkbaar proces van eenwording, maar dan een stuk succesvoller. Bovendien zijn het grondgebied en de bevolking van China zo groot en verscheiden dat het gebied in veel opzichten beter kan worden vergeleken met de Europese Gemeenschap als geheel dan met individuele landen. Net als Europa heeft China ontwikkelde, minder ontwikkelde en zelfs straatarme gebieden.

1.1.1 *China*

Het traditionele grondgebied van China kent op dit moment twee gescheiden politieke systemen. Op het vasteland vinden wij een systeem dat in naam nog steeds communistisch is, de Volksrepubliek China. Op Taiwan bestaat een democratisch systeem, de Republiek China. Dit eiland is ongeveer zo groot als Nederland, maar veel dichter bevolkt. Voor het communistische regime op het vasteland is de claim dat het ook de rechtmatige regering over Taiwan vormt van groot politiek belang. Voor het politieke systeem op Taiwan is deze claim sinds de late jaren tachtig van de twintigste eeuw steeds minder belangrijk geworden. Grote delen van de Taiwanese bevolking gaan uit van een *de facto* onafhankelijkheid van hun eiland en een minderheid streeft zelfs naar de formele onafhankelijkheid. De conflicten tussen China en de vroegere koloniale mogendheden, vooral met Groot-Brittannië over Hongkong en met Portugal over Macao, zijn in de late twintigste eeuw bijgelegd. Hongkong heeft na de teruggave aan China grotendeels zijn oude politieke, economische en juridische structuur behouden, met aanvankelijk veel meer culturele en politieke vrijheid dan China zelf heeft, maar de laatste jaren toenemende directe bemoeienis vanuit Beijing. De grensgeschillen tussen de Volksrepubliek China en de voormalige Sovjet-Unie, India, Vietnam en andere landen hebben sinds 1949 herhaaldelijk geleid tot gewelddadige conflicten. Deze onenigheden wachten veelal nog op een definitieve volkenrechtelijke oplossing.

Zowel de Volksrepubliek China als de Republiek China vormt ook geen etnische en/of culturele eenheid. Hun grondgebied wordt bewoond door vele verschillende volkeren, waarvan Chinezen overigens wél verreweg het grootste deel uitmaken (circa 93%). Om de Chinezen als bezitters van dezelfde nationaliteit te onderscheiden van de Chinezen met een gemeenschappelijke Chinese taal en cultuur, wordt deze laatste groep vaak Han-Chinezen genoemd. Deze benaming is gebaseerd op de aanname dat deze groep afstamt van de bevolking uit de tijd van de Han-dynastieën (202 v.Chr. – 9 n.Chr. en 25 – 220 n.Chr.). Op Taiwan wonen naast de relatief recente Han-kolonisten ook andere volkeren, die in hun talen en culturen nauw verwant zijn aan de eilandculturen van de Stille Oceaan. In het oostelijke deel van de Volksrepubliek China wonen voornamelijk Han-Chinezen; dit deel wordt in de Engelstalige vakliteratuur ook wel China Proper genoemd, oftewel het eigenlijke China. In het westelijke deel, zoals Tibet, Xinjiang, Qinghai, Binnen-Mongolië, maar ook in kleinere

gebieden in het zuidwesten, wonen de zogenaamde minderheden, met geheel eigen talen en culturen. Hoewel deze gebieden buiten het eigenlijke China vallen en een zekere bestuurlijke autonomie hebben, worden zij in toenemende mate gesinificeerd (verchineesd), door de aanleg van spoorlijnen en wegen, toerisme en de permanente migratie van Han-Chinezen naar deze gebieden. Het gevolg is de overname van de Chinese taal en cultuur ten koste van de eigen tradities. De term minderheden zelf is ook problematisch, aangezien het deze volkeren of culturen definieert ten opzichte van de Han-Chinezen (de meerderheid), in plaats van als onafhankelijke eenheden met een eigen geschiedenis.

KAART 2 Bergen en rivieren.

In het eigenlijke China hebben oorspronkelijk allerlei verschillende culturen geleefd, maar de meeste daarvan zijn nu verdwenen door assimilatie, migratie of door gewelddadige uitroeiing. Van de drie noordoostelijke provincies die Mantsjoerije vormen, is alleen het onderste stuk al sinds het begin van de christelijke jaartelling onderdeel van het Han-Chinese cultuurgebied. De rest is pas sinds de negentiende eeuw op grote schaal gesinificeerd door de migratie van Han-Chinezen naar het noorden en de assimilatie van de Mantsjoes. Vandaag de dag is het noordoosten een integraal deel van wat men als het eigenlijke China beschouwt. Ook de zuidelijke provincies van China zijn pas laat daadwerkelijk onderdeel geworden van

het Han-Chinese cultuurgebied. Hier is het proces van sinificatie nog volop aan de gang, al beschouwen wij het toch als een onderdeel van het eigenlijke China. Centraal in dit proces van eeuwenlange sinificatie is de overname van een schriftcultuur die uiteindelijk teruggaat op de feodale hoven van vele eeuwen v.Chr. Het is vooral deze schriftcultuur die maakt dat het zin heeft te spreken van één doorlopende geschiedenis vanaf het ontstaan van het Chinese schrift rond 1200 v.Chr. tot en met de dag van vandaag, ondanks alle voorbehouden die een rechtgeaard historicus daarbij zal willen maken. Ook het hedendaagse China zal dit gecompliceerde schriftsysteem niet gauw vervangen door een veel eenvoudiger alfabetisch systeem, omdat het een belangrijk onderdeel is van de Chinese identiteit

De Chinese beschaving is ontstaan aan rivieren en heeft zich vooral ontwikkeld in de stroomgebieden van de Gele Rivier (*huanghe*) en de Yangzi Rivier (*yangzijiang*, ook bekend als de Lange Rivier of *changjiang*), die beide ontspringen in de Tibetaanse hoogvlakten. De Gele Rivier loopt met een grote boog door de Ordos-woestijn en neemt van daar grote hoeveelheden löss mee. Aan deze geelbruine löss ontleent de rivier haar moderne naam, oorspronkelijk heet zij domweg de Rivier. Tegenwoordig stroomt zij oostwaarts de Golf van Bohai in, maar door de eeuwen heen is zij geregeld van richting veranderd. De laatste 800 kilometer tot aan de zee heeft de rivier een verval van slechts 95 meter. Aan het begin van dit traject heeft de rivier een geschatte 35 kilo sediment per kubieke liter water verzameld, waarvan zij vervolgens onderweg naar zee 40 tot 50% afzet. De bedding stijgt onherroepelijk en rampzalige overstromingen zijn het gevolg. Het economische zwaartepunt van China is tot en met de negende eeuw n.Chr. gelegen aan de middenloop van de Gele Rivier, waar vanouds gierst, sorghum en later tarwe worden verbouwd als hoofdvoedsel. De landbouw is afhankelijk van irrigatie met water uit deze rivieren en vaak onbetrouwbare regenval. Het transport vindt meestal over land plaats en is daarom kostbaar. Het is dit gebied dat meestal met de term Noord-China wordt aangeduid.

De Yangzi Rivier loopt eerst zuidwaarts door het vruchtbare bekken van Sichuan en baant zich dan een weg tussen steile bergen door (zie afbeelding 1), waarna zij een uitgestrekt laagland binnenstroomt en ten oosten van het huidige Shanghai in zee uitmondt. Vanaf de tiende eeuw is het economische zwaartepunt definitief verplaatst van de gebieden aan de Gele Rivier naar de gebieden aan de benedenloop van de Yangzi. In het gehele stroomgebied van de Yangzi en ook verder naar het zuiden wordt vanouds rijst verbouwd als hoofdvoedsel. In de vroege Chinese geschiedenis verwijst de term Zuid-China naar het stroomgebied van de Yangzi, vanaf de tiende eeuw worden de nog verder zuidwaarts gelegen gebieden ook vaak met deze term aangeduid. De overvloed van water (in de vorm van meren, rivieren en beekjes, en moerassen) in het zuiden maakt dat malaria en andere ziektes de ontginning eeuwenlang sterk hebben afgeremd. Wanneer door uitgebreide waterwerken meer land wordt gewonnen en deze ziektes kunnen worden ingeperkt, betekent de overvloed aan water ook voldoende irrigatiemogelijkheden voor de natte rijstbouw en later ook de katoenteelt, evenals goedkope en snelle transportmogelijkheden.

Ook andere gebieden van China worden gekenmerkt door riviersystemen. In het zuiden van Mantsjoerije ligt aan de Liao Rivier een vruchtbaar gebied, dat al in het begin van de

christelijke jaartelling door Han-Chinezen is gekoloniseerd. In de rest van Zuid-China, dus ten zuiden van het stroomgebied van de Yangzi, lopen de rivieren door bergachtig terrein, waardoor weinig contact tussen de verschillende gebieden tot stand komt en de culturele en taalkundige verschillen tussen de gemeenschappen in deze gebieden groot zijn gebleven. De uiterst vruchtbare delta van de Parel Rivier in het verre zuiden wordt zelfs pas vanaf de vijftiende eeuw in toenemende mate door Han-Chinezen in ontwikkeling gebracht. De kustgebieden van deze delta zijn het product van eeuwenlange inpolderingen door de bedijking van kwelders, zodat de oude havenstad Guangzhou tegenwoordig nauwelijks meer voor zeevarende schepen bereikbaar is.

In deze gebieden vormt veeteelt nooit een belangrijke bron van inkomsten. Alleen in het noorden leggen niet-Chinese culturen van tijd tot tijd hun veeteeltpraktijken dwingend op, maar zonder blijvende verandering van de Chinese landbouw. Proteïnen halen Chinezen uit rondscharrelend pluimvee en varkens, die allemaal kunnen leven van menselijk afval. De varkens zijn efficiënte voedselverwerkers, die letterlijk alle afvalproducten uit de menselijke cultuur, tot en met onze uitwerpselen, kunnen eten. Het menu kan worden aangevuld met honden, vissen en slangen, en wild – zolang een gebied nog voldoende ongerepte natuurgebieden heeft. De inheemse waterbuffel wordt niet systematisch gehouden om zijn melk, vlees of huid, maar is vooral in gebruik als trekdier. Zodoende spelen secundaire producten als melk, boter of kaas, maar ook huiden (leer), wol en botten (en daarvan afgeleide producten), vrijwel geen rol in de Chinese cultuur.

AFBEELDING 1 Het vervoer van goederen over de Yangzi Rivier is stroomopwaarts tijdrovend en buitengewoon gevaarlijk.

Het grondgebied van China als strikt aardrijkskundige eenheid is het product van een lange historische ontwikkeling. De loop van de Gele Rivier, maar ook de grootte en ligging van meren, het verdwijnen van moerasgebieden, de zich uitbreidende kust, de verregaande ontbossing en erosie van de heuvels, het uitsterven en muteren van flora en fauna, de woestijnvorming in het noorden, en ten slotte allerlei veranderingen in het plaatselijke klimaat, zijn in sterke mate het gevolg van menselijk handelen. Net als West-Europa wordt China in steeds toenemende mate met de negatieve gevolgen van dit menselijke ingrijpen geconfronteerd. Een van de grote vragen voor de toekomst is of het land voor deze problemen een oplossing zal weten te vinden.

1.1.2 *Chinezen*

Han-Chinezen in China

De bevolking van China bestaat uit vele volkeren met verschillende culturen. De Han-Chinezen wonen voornamelijk in China Proper en vormen de grootste groep van de bevolking van China, volgens de volkstelling van 1982 ruim 930 miljoen op een totaal van ruim 1 miljard inwoners. Inmiddels wordt de totale bevolking van China geschat op rond de 1,4 miljard. Zij vormen al sinds millennia v.Chr. een sedentaire beschaving, gevestigd in permanente nederzettingen en levend van de teelt van granen (vooral gierst) en bonen (vooral de sojaboon), aangevuld met het houden van kleine gedomesticeerde dieren zoals varkens en kippen (als voedsel) en grotere dieren zoals buffels (als trekdieren).

De Han-Chinezen spreken allemaal een van de vele varianten van het Chinees, waarvoor meestal de term dialect wordt gebruikt. Deze dialecten verschillen in de uitspraak van woorden, maar ook – enigszins vergelijkbaar met de Romaanse talen in Europa – in woordschat en grammatica. Op grond van deze verschillen zou men ook van talen kunnen spreken; de meest neutrale term is taalvariant. De invoering van één gesproken standaardtaal voor iedereen is een late ontwikkeling, die pas in de jaren twintig van de twintigste eeuw als officiële politiek wordt doorgevoerd. Deze taal wordt *putonghua* (letterlijk “standaardtaal”) genoemd in de Volksrepubliek China en *guoyu* (“nationale taal”) op Taiwan. In deze standaardtaal zijn tussen het vasteland en Taiwan, maar ook op het vasteland zelf, wel kleine verschillen, vergelijkbaar met het Engels dat in diverse Engelstalige landen wordt gesproken.

Tot de late negentiende eeuw is er alleen sprake van een geschreven standaardtaal (die vaak kortweg Klassiek Chinees wordt genoemd). Deze geschreven taal heet in het Chinees *wenyan* of de “taal van de patronen”, omdat zij het mogelijk maakt de patronen van de kosmos na te bootsen. Zij kan worden opgelezen en uit het hoofd geleerd, maar zij is en blijft een schrijftaal die voor bijna alle schrijfdelen wordt gebruikt. Deze teksten worden altijd gelezen in iemands lokale uitspraak, zelfs als de auteur Chinees is en de lezer Koreaans of Japans. Wij kunnen het bestaan van zo’n prestigieuze schrijftaal vergelijken met de rol van het Latijn in Europa tot ver in de zestiende eeuw (en in de rooms-katholieke kerk tot in de late twintigste eeuw) of het Arabisch van de Koran in het Midden-Oosten tot en met vandaag de dag. Dezelfde Chinese schrijftaal is ook in Vietnam, Korea en Japan tot ver in de negentiende eeuw het voornaamste medium voor literaire, bestuurlijke en filosofische doeleinden.

Zij wordt in China, Korea en Japan tegenwoordig ook nog gebruikt als de taal van de klassieke daoïstische* en boeddhistische heilige teksten en rituelen.

Binnen de keizerlijke bureaucratie ontwikkelt zich langzaam ook een gesproken standaardtaal, waardoor de centraal benoemde ambtenaren uit alle delen van China en hun plaatselijk benoemde klerken en andere assistenten met elkaar kunnen praten. Deze gesproken standaardtaal noemen wij Mandarijn (naar *guanhua* of “taal van de ambtenaren/mandarijnen”)** en is gebaseerd op het Chinese dialect dat in de oude noordelijke hoofdsteden wordt gesproken. Ambtenaren en klerken uit het zuiden spreken deze voor hen vreemde taal vaak met een zwaar accent. Uit de noordelijke dialecten ontwikkelt zich vanaf de negende eeuw ook nog een aparte, op de dagelijkse omgangstaal gebaseerde schrijftaal. Zij wordt *baibua* of “taal van de dialogen” genoemd, wat tegenwoordig wordt gespecificeerd als *oud-baibua* om verwarring te voorkomen met de moderne schrijftaal die ook *baibua* genoemd wordt. Deze “taal van de dialogen” ontwikkelt zich tot een aparte geschreven taal die vooral vanaf de late zestiende eeuw door de geleterde elite wordt gebruikt voor specifieke literaire doeleinden, zoals korte verhalen, toneel en romans, waarin veel gebruik wordt gemaakt van dialogen. Hoewel de moderne spreektaal lijkt op het Mandarijn (de ambtelijke spreektaal) en het *oud-baibua* van de spreektaalliteratuur van het late keizerrijk, is zij onafhankelijk van deze twee talen uit de noordelijke spreektaal afgeleid.

Alle bovengenoemde vormen van spreektaal in het oude China zitten overigens boordevol met klassieke elementen, zowel op het niveau van de grammatica en de woordkeuze als in de vorm van lange citaten in de klassieke schrijftaal. Zelfs het hedendaagse modern Chinees (*putonghua* of *guoyu*) bevat nog talloze klassieke elementen, vooral in wetenschappelijke of formele geschreven teksten. Mensen met een hogere opleiding ontleen veel prestige (en plezier) aan hun kennis van de oude schrijftaal, zoals de vaardigheid eeuwenoude klassieke gedichten uit het hoofd te reciteren.

De sprekers van de diverse dialecten kunnen elkaar soms maar met moeite, en vaak ook helemaal niet verstaan. Zij vormen duidelijk onderscheidbare (sub)culturen, met eigen gewoontes op religieus, cultureel en sociaal gebied. De gebieden waarin de sprekers van eenzelfde dialect wonen, vallen vaak samen met economische eenheden. Betere termen zijn daarom taalvariant of streektaal, zoals ook de Chinese term *fangyan* “streektaal” betekent, en eigenlijk ten onrechte als “dialect” wordt vertaald. De distributie van de streektalen is bepaald door historische omstandigheden zoals migraties en de mogelijkheid van onderling contact. De grootste groep wordt gevormd door het Mandarijn, dat wordt gesproken in het noorden en in het zuidwesten (als gevolg van de migratie van noordelijke legereenheden in de veertiende eeuw). In Zuidoost-China beneden de Yangzi wordt een groot aantal verschillende streektalen gesproken. Belangrijk zijn de Wu-streektaal rond Shanghai en Hangzhou,

* De reden dat in de secundaire literatuur ook “Tao” en “taoïsten” worden gebruikt is dat vroeger een ander transcriptiesysteem voor het Chinees werd toegepast. Tegenwoordig wordt internationaal het pinyin-systeem gebruikt en daarin wordt het dao en dus ook daoïsten.

** Het woord “mandarijn” zelf is waarschijnlijk afgeleid van de Maleise woorden *mantri* (raadgever) of *menteri* (minister), die zelf weer afkomstig zijn uit het Sanskriet.

de Min-streektaalen in Fujian, de Kantonese streektaal (Yue) in Guangdong (inclusief Hongkong) en Guangxi, en de streektaal van de Hakka's (Kejia) in de grensgebieden van Noord-Guangdong, Zuid-Hunan en Zuid-Jiangxi. Verder wordt de Gan-streektaal gesproken in Zuid-Jiangxi en de Xiang-streektaal in Hunan. Binnen al deze streektaalen bestaan weer allerlei subgroepen, die sterk van elkaar kunnen verschillen. Dit betekent dat voor een groot aantal Chinezen (ook in Nederland) de hedendaagse standaardtaal net zo zeer een vreemde taal is als voor ons, zij het historisch verwant en daarom wel veel makkelijker om te leren. Het gaat daarbij om talen met miljoenen en soms vele tientallen miljoenen sprekers. In de laatste decennia van de twintigste eeuw hebben vooral de radio, televisie, film en internet sterk bijgedragen tot de verbreiding van de standaardtaal, zodat de bevolking in en rond de steden deze inmiddels vrij redelijk beheerst.

Zoals in zoveel culturen is in het traditionele China tot ver in de twintigste eeuw sprake van een complexe meertaligheid. Geletterden beheersen actief de prestigieuze geschreven standaardtaal (het *wenyan*) en de taal die zij thuis spreken, maar ook de ambtelijke spreektaal (voor velen echt een andere taal, zoals Duits of Frans voor Nederlandstaligen). Ook niet-geletterden zijn vaak meertalig, omdat zij tijdens economische transacties of als gevolg van hun werk in contact komen met anderstaligen. Minderheden in een gegeven gebied zijn altijd meertalig, namelijk in de eigen taal of taalvariant en in de taal van de hen omringende meerderheid. En dan bestaan er nog taalverschillen op grond van onder andere sociale achtergrond, sekse en leeftijd.

De gangbare opvatting is dat de bevolking van Zuid-China voor een aanzienlijk deel uit Noord-China afkomstig is, zodat men spreekt van de kolonisatie van het zuiden door noordelijke Han-Chinezen. Genetisch onderzoek van de laatste decennia toont echter aan dat deze kolonisatie voor een belangrijk deel op historische mythevorming berust. Volgens de nieuwste inzichten is het grootste deel van de bevolking van Zuid-China Han-Chinees geworden door de overname van delen van de noordelijke cultuur en haar politiek-religieuze systeem (inclusief de standaard schrijftaal en de ambtelijke spreektaal of het Mandarijn). Genetisch gesproken zouden zij eerder bij de andere volkeren in Zuid-China en Zuidwest-Azië horen dan bij de bevolking van het noorden, terwijl de bevolking van Noord-China dichter bij de Tibetanen, Mongolen en Mantsjoes zou horen. Deze opvatting is in China zelf controversieel, omdat het zou impliceren dat de Han-Chinezen als groep niet, zoals lang gedacht, biologisch van dezelfde voorouders afstammen. De meer gangbare voorstelling van een noordelijke herkomst heeft dan als functie de zuidelijke bevolking als onderdeel van dezelfde historische cultuur als de noordelijke bevolking te legitimeren. Hiermee wordt zij als een gelijkwaardige bevolkingsgroep geconstrueerd, in plaats van als een minderheid die er historisch gezien niet helemaal bij hoort. Deze voorstelling van zaken biedt de om politieke redenen gewenste biologische legitimatie voor de notie van één verenigd China, in ieder geval voor wat betreft alle Han-Chinezen. Het verwerpen van dit quasi-historische verhaal van een noordelijke oorsprong stuit daarom op groot verzet, ook onder goed opgeleide intellectuelen. Dit verzet is een mooi voorbeeld van het gebruik van geschiedenis ter

legitimatie en van de gevoeligheden wanneer het gangbare historische beeld wordt aangetaast. Geschiedenis is ook in China geen onschuldige activiteit.

“Overzeese Chinezen”

Buiten de Volksrepubliek China wonen ook miljoenen Han-Chinezen, de zogenaamde “Overzeese Chinezen” (*huaqiao*), die voor het grootste deel afkomstig zijn uit de kustgebieden van Zuid-China en een Zuid-Chinese streektaal spreken, meestal Kantonees, een Min-dialect, Wu, of Hakka. De enige twee onafhankelijke Chinese gebieden buiten de Volksrepubliek China zijn Taiwan en Singapore. Taiwan is sinds de late zestiende eeuw door Han-Chinezen gekoloniseerd vanuit de tegenoverliggende provincies Fujian en Guangdong op het vasteland. De oorspronkelijke culturen die op dit eiland woonden, vormen nu nog slechts een kleine minderheid. Na de bezetting door Japan van 1895 – 1945 en de vestiging van de Republiek China in 1945 heeft het eiland zich in een geheel eigen richting ontwikkeld. Tegenwoordig bestaat hier een goed functionerende en levendige parlementaire democratie. Singapore is in 1819 ontstaan als een Britse handelspost en riep in 1965 de onafhankelijkheid uit na anti-Chinese rassenrellen in het toenmalige Maleisië. Het is een door Chinezen gedomineerde stadstaat met een *de facto* eenpartijsysteem.

Hongkong en Macao ontleen hun belang aan de vroegere vestiging van de koloniale mogendheden Groot-Brittannië en Portugal. Hongkong is nog steeds een van de belangrijkste centra van Chinese economische activiteit en als zodanig van groot belang voor de Volksrepubliek China. Het grootste deel van de inwoners van deze twee steden is Han-Chinees. Hongkong is in 1997 en Macao in 1999 overgedragen aan de Volksrepubliek China als de legitieme opvolger van het oude Chinese Keizerrijk dat deze gebieden ooit heeft afgestaan. Daarbij hebben de twee steden grotendeels hun oude *status aparte* en hun functie als “money-maker” behouden, Hongkong als kapitalistische en min of meer vrije stadstaat, Macao als gokparadijs.

Over de gehele wereld bevinden zich tegenwoordig Chinese gemeenschappen. De oudste contacten zijn gevormd door de overzeese handel sinds de zestiende eeuw; in de negentiende en vroege twintigste eeuw zijn vele Chinezen als contractarbeiders geëmigreerd of gevlucht voor oorlogsgeweld. Deze Chinese gemeenschappen zijn vaak tamelijk autonoom en hebben hun eigen cultuur zo veel mogelijk behouden. De grootste gemeenschappen bevinden zich in Zuidoost-Azië, onder meer in de Filipijnen, Indonesië, Maleisië, Thailand, Vietnam en Birma. Kleinere gemeenschappen vindt men ook in Suriname, Japan en Oceanië. Vooral de migratie naar West-Europa, Canada en de Verenigde Staten en de laatste jaren ook naar Afrika is nog steeds in volle gang. In de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en bijvoorbeeld ook Nederland wonen al sinds vele decennia grote en diverse Chinese gemeenschappen.

In Zuidoost-Azië is de economische macht van de Chinezen, verworven door handel en nu ook industrie, aanzienlijk en zij worden door de plaatselijke bevolking vaak met afgunst bekeken. Zij bezitten meestal niet meer de Chinese nationaliteit, maar worden door de plaatselijke regering toch in de eerste plaats beschouwd als Chinezen en pas daarna als inwoners

van hun land. Hun loyaliteit ten aanzien van het land waar zij wonen wordt nog steeds in twijfel getrokken. Dit alles leidt tot discriminatie en vaak bloedige rassenrellen.

Etnische minderheden in China

Alle etnische groepen in China zijn in hun huidige vorm niet alleen het product van een eigen eeuwenlange geschiedenis, maar minstens evenzeer van bewuste culturele, politieke, militaire en economische interventies vanuit het keizerlijke centrum of door regionale bestuurders. Ook na het ontstaan van de Volksrepubliek China zijn nog bewust sommige groepen tot etnische minderheid verklaard en andere niet, terwijl ook de combinatie van groepen in één minderheid en met dezelfde benaming vaak politiek gemotiveerd is en niet door wetenschappelijk onderzoek valt te onderbouwen.

Vanuit de gebieden ten noorden of noordwesten vallen nomadische stammen door de eeuwen heen steeds opnieuw het Chinese beschavingsgebied binnen. In de gebieden aan de rand vestigen zij eerst staatjes met een gemengde economie van veeteelt en landbouw. Van hieruit nemen zij in meerdere of mindere mate talloze Chinese cultuurelementen over, zoals het Chinese schrift of een nieuw schrift dat daardoor is geïnspireerd, de keizerlijke bureaucratie of het boeddhisme. Zij gebruiken die om hun politieke structuur te versterken en niet noodzakelijkerwijs om Chinees te worden. Dankzij kennis van de Chinese beschaving en effectievere technieken van oorlogsvoering en organisatie kunnen deze staatjes soms sterk genoeg worden om ook China of grote delen ervan te veroveren. Zij hebben grote invloed op de Chinese geschiedenis in de vorm van veroveraardynastieën en door de constante dreiging aan de grenzen. Hun afstammelingen of stamverwanten vormen een deel van de minderheden die in het huidige politieke stelsel een beperkte autonomie bezitten.

In het noordoosten wonen de Mantsjoes, die overigens tot in de vroege zeventiende eeuw bekendstaan als de Jürchen. Zij zijn geen nomaden *pur sang*, maar leven vooral van de jacht en rooftochten naar nabijgelegen sedentaire volkeren. De Mantsjoes zijn tegenwoordig zo goed als uitgestorven als afzonderlijke culturele eenheid, hoewel zij nog steeds als minderheid worden opgevoerd in de statistieken. In het noorden en noordwesten wonen de Mongolen. Zij houden vee en trekken op en neer tussen zomer- en winterweiden; zij zijn mobiel en verdienen meer dan de meeste grensvolkeren daarom zeker de kwalificatie nomaden. Onder druk van natuurlijke omstandigheden of druk van buitenaf kunnen zij opeens gaan trekken over grotere afstanden. De Mongolen wonen hier nog steeds, maar hebben te maken met steeds grotere klimatologische problemen en het opdringen van de Han-Chinezen in hun oude leefgebied. Meer naar het noordwesten en het westen wonen diverse Turkse volkeren. Hun culturen lopen uiteen van sedentair tot nomadisch, afhankelijk van hun woonomgeving die varieert van steppen tot oases. De bekendste Turkse minderheid is tegenwoordig die van de Oeigoeren in Xinjiang, maar oorspronkelijk wonen Turkse volkeren ook veel verder naar het oosten. Mantsjoe, Mongools en Turks behoren tot de Altaïsche taalfamilie.

In het westen en zuidwesten wonen diverse Tibetaanse groepen, zoals de Tibetanen in Tibet, Qinghai en het oosten van Sichuan of de matriarchale Mosuo rond het Lugu Meer in het oosten van Yunnan en Sichuan. Hoe het Tibetaans precies verwant is aan het Chinees

is onderwerp van fel debat, waarbij iemands politieke overtuiging over de plaats van Tibet binnen de Volksrepubliek China medebepalend is voor diens uiteindelijke opvatting. Zeker is dat de taal, net als niet-verwante talen als Vietnamees, Koreaans en Japans, veel Chinese leenwoorden heeft, maar dat bewijst nog geen verwantschap. Voor de hedendaagse Han-Chinezen is, onafhankelijk van hun verdere politieke overtuigingen, Tibet een intrinsiek deel van China. Tijdens de Qing-dynastie worden de Mantsjoe-keizers in de vroege achttiende eeuw de politieke beschermheren van de Dalai Lama's in Lhasa, maar van directe territoriale controle is nauwelijks sprake. De Chinese republiek zet de symbolische aanspraken van de Qing in 1912 om in territoriale claims, maar het is pas de Volksrepubliek China die in 1950 deze aanspraken omzet in een daadwerkelijke militaire bezetting. Na de Tibetaanse opstand van 1959 heeft het Chinese centrum haar macht over dit gebied steeds meer versterkt.

In het zuiden wonen vanouds talloze andere niet-Han-Chinese volkeren. In de loop van de zuidwaartse expansie zijn zij verdwenen door fysieke uitroeiing, door assimilatie met de Han-Chinezen en overname van Chinese cultuurelementen, of door migratie verder zuidwaarts. Vaak zijn wij niet meer in staat hun etnische of linguïstische identiteit vast te stellen. Tot de nog bestaande culturen behoren bijvoorbeeld de Zhuang en de Miao-Yao. Tussen deze groepen en bepaalde volkeren in continentaal Zuidoost-Azië bestaan vele taalkundige en culturele verwantschappen. Zij leven van het verzamelen van voedsel, jacht en veeteelt, en van een soort rooibouw, waarbij steeds nieuwe stukken oerwoud worden ontgonnen. De Miao, die zichzelf Hmong noemen, en de Yao leven tegenwoordig tot in het noorden van Thailand.

1.1.3 *Conceptuele problemen bij de term China*

In het oude China wordt de benaming China zo goed als nooit gebruikt. Toch bestaat in dit gebied al eeuwen voor de christelijke jaartelling een wij-gevoel, dat meestal wordt gedefinieerd in relatie tot een andere groep, “de barbaren”. Zulke classificaties zijn subjectief, want soms worden mensen als “barbaren” betiteld die etnisch en cultureel zonder meer tot dezelfde groep als de wij-groep behoren. Het wij-gevoel is daarmee natuurlijk niet minder echt, maar wel relatief. Op een gegeven moment ontstaat daarbij het gevoel dat dit “wij” niet alleen synchronisch ten aanzien van “de anderen” bestaat, maar ook als voortzetting in tijd van een ouder en verwant “wij”. Voor het gemak worden deze groepen in dit boek altijd Chinezen genoemd en hun leefgebied China. Daarbij dienen we echter te bedenken dat het steeds om latere constructies gaat, die in een verder verleden worden teruggeprojecteerd.

Wij spreken van de eenwording van China in 221 v.Chr. door de Qin-dynastie, en de hereniging van China in 589 door de Sui-dynastie en opnieuw in 960 door de Song-dynastie. De heersers en onderdanen van deze dynastieën noemen zich geen van allen “Chinees” en spreken nooit over hun grondgebied als “China”. De keizers van China zien zich altijd als de dragers van het Hemels Mandaat over het Al-onder-de-Hemel (*tianxia*), wat in hun ogen gelijk staat met de beschaafde wereld. Sterker nog, veel heersershuizen zijn helemaal of gedeeltelijk niet-Chinees, zoals de keizers van grote dynastieën als de Tang (half Turks),

Yuan (Mongools) en Qing (Mantsjoe). Zij relateren hun heerschappij niet of nauwelijks aan een hypothetisch grondgebied China, maar wel aan de hun bekende beschaafde wereld. De heersers van China hebben universalistische pretenties – niet als dragers van een religie zoals het christendom of de islam, maar als de bezitters van het Hemels Mandaat en van “cultuur” (*wen*, hetzelfde woord dat eerder al vertaald is als “patronen”) waarmee zij het Al-onder-de-Hemel zullen transformeren (*bua*).

De volgende vraag is of China onder deze dynastieën altijd wel zo verenigd is geweest. Het is zoals zo vaak de definitie van centrale macht die bepaalt of het gebruik van termen als eenwording en hereniging terecht is. Men kan centrale macht bijvoorbeeld definiëren als het vermogen een vooraf overeengekomen hoeveelheid belasting te innen in de vorm van goederen, diensten of diverse betaalmiddelen, en met geweld ook op lokaal niveau recht en orde af te dwingen. Op grond van die definitie moet men de kwalificatie “eenwording” tot de late tiende eeuw n.Chr. waarschijnlijk beperken tot de Qin (221 – 206 v.Chr.), het midden van de westelijke Han (202 v.Chr. – 9 n.Chr.) en het begin van de oostelijke Han (25 – 220), de Sui (589 – 618) en misschien de eerste anderhalve eeuw van de Tang (618 – 907). Dit zijn alles bij elkaar nog geen drie of vier eeuwen binnen twaalf eeuwen geschiedenis, vanaf de stichting van het keizerrijk door de Qin in 221 v.Chr. tot de stichting van de Song in 960 n.Chr. Vanaf 1125 is China bovendien opnieuw verdeeld en pas na de verovering van Zuid-China door de Mongolen in 1276 blijft het land werkelijk lange tijd één geheel. Vanaf 1276 tot en met 1911 wordt China opnieuw het grootste deel van de tijd door heershuizen van niet-Han herkomst geregeerd. Met andere woorden, een verenigd China onder de heerschappij van Han-Chinezen is niet het logische en onvermijdelijke gevolg van de loop van de geschiedenis. Deze uitspraak is overigens in de ogen van de meeste Chinezen heiligschennis. Voor hen is de huidige eenheid van China wel degelijk het noodzakelijke gevolg van China’s duizenden jaren lange geschiedenis.

Toch is China wel iets meer dan een historische toevalligheid. In de allereerste plaats is het grondgebied van het huidige China eeuwenlang het toneel geweest van samenhangende politieke, economische, sociale, religieuze en culturele gebeurtenissen en ontwikkelingen. Dit valt goed te vergelijken met de ontwikkeling van West-Europa sinds de Romeinse tijd. Daarnaast is de gedachte van één China als politieke en culturele eenheid voor een groot deel van de politieke en intellectuele elite een belangrijk ideaal, zelfs in tijden van verdeeldheid. Wij kunnen dit vergelijken met het ideaal van het Romeinse Rijk, dat voortleeft in de rooms-katholieke kerk, het Byzantijnse Rijk, het Frankische Rijk van Karel de Grote, en het Heilige Roomse Rijk in wat wij nu Duitsland noemen. Al met al is China zeker niet zo lang en constant één verenigd politiek systeem als men vaak beweert, maar nog altijd veel langer dan Europa (als wij vriendelijk zijn en de huidige Europese Gemeenschap nemen als één verenigd politiek systeem).

In het traditionele China ziet men zichzelf meestal als onderdaan van een dynastie, in plaats van inwoner van een land. Iemands identiteit is primair die van de familie waarin men is geboren (of geadopteerd of getrouwd) en vervolgens van de regio waar de familie oorspronkelijk vandaan komt. Die plaats is niet noodzakelijkerwijs de plek waar men daadwerkelijk woont. Vervolgens is men pas onderdaan van een specifieke dynastie. Al deze soor-

ten identiteit worden tot uitdrukking gebracht in de vorm van religieuze verering, namelijk van voorouders (=> de familie), de lokale godheid (=> dorp, wijk of regio), en van de hemel namens wie de keizer over ons allemaal regeert.

In het hedendaagse China is de belangrijkste benaming voor het eigen land de oude term *zhongguo*, waarvan de betekenis in de loop der eeuwen sterk veranderd is. Zo betekent *zhong* “centrum” of “midden” en betekent *guo* oorspronkelijk alleen maar “ommuurde stad” en later pas “land” of “staat”. Tijdens de periode van de Strijdende Staten verwijst de term naar “de Staten van het Midden”, dat wil zeggen, alle staten van de laagvlakte van de Gele Rivier. Pas na de eenwording van China in 221 v.Chr. wordt de term op een gegeven moment ook voor China als geheel gebruikt, maar dan in de interpretatie het “Rijk van het Midden”. Meestal wordt de term gebruikt om naar de eigen groep te verwijzen in relatie tot de barbaarse buitenwereld, dus als een culturele en nog niet als een etnische term. Zo gebruiken boeddhistische gelovigen de term al heel vroeg om naar China in onze zin van het woord te verwijzen, als het land of gebied waar hun oorspronkelijk barbaarse geloof zich heeft verbreid. De westerse term China is afgeleid van de naam van de Qin-dynastie en gaat terug tot het begin van de christelijke jaartelling, wanneer deze term in de westelijke grensgebieden gebruikelijk wordt. De term *Khitay* (Marco Polo’s *Cathay*), die in Centraal-Azië gebruikelijk is, is afgeleid van de etnische naam van de *Khitan* die op een gegeven moment ten noorden van het eigenlijke China de *Liao* (907 – 1125) hebben gesticht.

De officiële benaming van China op het vasteland is de *Zhonghua renmin gongheguo*, wat letterlijk “Volksrepubliek van het Hua-volk van het Midden” betekent. Voor ons westerse gemak gebruiken we meestal de term Volksrepubliek China. De officiële naam van China op Taiwan is *Zhonghua minguo*, wat letterlijk “Republiek van het Hua-volk van het Midden” betekent. Wij gebruiken meestal de term Republiek China. Het Hua-volk verwijst naar de Han-Chinezen. De ethnocentrische implicaties van deze twee benamingen lijken tegenwoordig te zijn vergeten, maar zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw zeker nog belangrijk.

1.2 DE STUDIE VAN DE CHINESE GESCHIEDENIS

Net als in het Westen vormt de interpretatie van het verleden ook in China een belangrijk onderdeel van de eigen identiteit en daarmee de eigen legitimiteit, of dit het land als geheel is of lokale groepen, families en zelfs individuele personen. Ook het huidige politieke systeem in de Volksrepubliek China baseert zich op de claim dat haar systeem een verbetering is van alle voorafgaande politieke systemen. Alle Chinezen, zeker wanneer zij een zekere mate van onderwijs hebben genoten, zijn buitengewoon trots op de geschiedenis van hun land. Nationalisme is in China zeker geen vies woord. De Chinese visie op de geschiedenis is een relevant gegeven op zichzelf, dat wij moeten kennen om bepaalde politieke keuzes in het heden of het verleden te kunnen begrijpen. Met andere woorden, geschiedenis is symbolisch kapitaal (een niet-materiële vorm van bezit) dat voor de mensen van even groot belang is als een kunstverzameling of een bankrekening.

De Chinezen houden zich vanouds intensief bezig met de ordening en studie van hun geschiedenis. In het oude China bestaat geen doorlopende chronologie zoals de joodse, christelijke of islamitische jaartellingen. Per dynastie wordt de kalender opnieuw vastgesteld, omdat de ordening van tijd het monopolie van de keizer is. Voor het politieke systeem is het voorspellen van kosmische gebeurtenissen zoals zonsverduisteringen en de komst van kometen van groot politiek belang, omdat zij worden geacht iets te zeggen over de kwaliteit van het bestuur. De jaren worden geteld per regeringsperiode van een koning of keizer; tot 1368 wordt een dergelijke regeringsperiode weer verder onderverdeeld in tijdvakken met een steeds variërende lengte en een unieke benaming. Deze benaming noemen wij een jaartitel (*nianhao*). Door deze manier van het tellen van jaren wordt het ordenen en analyseren van de geschiedenis binnen de politieke tijdseenheid van één dynastie of regeringsperiode sterk bevorderd. Vanaf 1368 vallen regeringsperiode en jaartitel samen.

De gangbare Chinese geschiedopvatting is die van de dynastieke cyclus. Dit is de gedachte dat de geschiedenis van een dynastie verloopt volgens een vast patroon van opkomst, bloei en verval en dat dit patroon zich steeds per dynastie herhaalt. De eerste vorst verwerft door zijn succes de toestemming van de hemel (het al genoemde Hemels Mandaat of *tianming*); de laatste vorst verliest deze toestemming door immoreel gedrag. Deze geschiedopvatting negeert ontwikkelingen die de dynastieën overschrijden. Zij benadrukt oppervlakkige overeenkomsten tussen bepaalde ontwikkelingen die in elke dynastie voorkomen en vooral de onontkoombaarheid van het verval. Veel aandacht wordt besteed aan de evaluatie van het morele gedrag van de keizers en andere machthebbers. Het categoriseren en waarderen van mensen, hoog of laag, op grond van hun moreel gedrag is een algemeen kenmerk van de traditionele Chinese geschiedschrijving en wordt vanouds “het uitdelen van lof en blaam” (*baobian*) genoemd. Zelfs moderne Chinese historici hebben sterk de neiging hun analyse door uitgesproken morele oordelen te laten leiden.

De meeste historische bronnen worden geproduceerd om aan te tonen dat de heersende dynastie terecht is gesticht, dan wel een voorafgaande dynastie terecht is verdwenen. Nadat het historische overzicht van de voorafgaande dynastie is voltooid, worden de meeste bronnen die voor dit overzicht zijn gebruikt vernietigd. Het archief van de laatste keizerlijke dynastie is in de jaren twintig van de twintigste eeuw voor een belangrijk deel verdwenen naar handelaren in oud papier (vergelijk afbeelding 90) en hetzelfde gebeurt tegenwoordig opnieuw met de lokale archieven uit de jaren vijftig van de twintigste eeuw. Gelukkig zijn er ook talloze geschreven bronnen aan de vernietiging ontsnapt. Zij zijn vaak bij toeval teruggevonden in de ruïnes van paleizen en grensgarnizoenen, de graven van elites, een enorme grotbibliotheek in de woestijnoase van Dunhuang, bij gewone mensen thuis, of in buitenlandse archieven en bibliotheken. Japanse boekrestaurateurs hebben stukken van een eeuwenoud lokaal archief teruggevonden in de kaften van oude Chinese boeken. Uniek zijn de vondsten in Turfan, waar de mensen in de zevende en achtste eeuw n.Chr. hun dagelijkse papieren documenten recylen als grafkleding en zelfs als doodskisten.

Traditionele Chinese geleerden zijn vooral geïnteresseerd in het functioneren van het overheidsapparaat en de invloed daarvan op de geschiedenis van China. Hedendaagse

historici hebben erop gewezen dat de dynastieke cyclus inderdaad bepaalde bestuurlijke of politieke ontwikkelingen goed kan verklaren, die binnen iedere dynastie terugkeren. Zo is het bestuur aanvankelijk meestal goed georganiseerd en houdt de bevolking na het afdragen van belastingen voldoende over om van te leven. Daarna ontstaan de problemen: machtsstrijd aan het hof, groeiende druk op de financiën door militaire expedities, de spilzucht van het hof en het aanleggen van prestigegebouwwerken, waardoor de belastingdruk toeneemt. Door alle financiële en politieke problemen neemt de effectiviteit van het bestuur af, met allerlei natuurrampen, hongersnoden en opstanden tot gevolg. De dynastie raakt in een vicieuze cirkel en komt uiteindelijk ten val. De nieuwe dynastie treft echter altijd hetzelfde lot. In dit historische overzicht is getracht de valkuilen van dit historische model waar mogelijk te vermijden, al wordt wel de dynastieke indeling aangehouden, omdat dit in de wetenschappelijke literatuur ondanks alles nog steeds de gangbare tijdsindeling is.